Bohoslovia 66 (2002)
pp. 13-19

Михайло Димид

А ЩО ПІСЛЯ ВІЗИТУ ЄПИСКОПА РИМУ В УКРАЇНУ?

Іще напередодні приїзду Папи Римського Івана Павла II в Україну було чимало різноманітних публікацій, присвячених саме цій події: про неї писали й говорили майже всі ЗМІ[1]. А щодо самого перебігу візиту, то, на одностайну думку учасників і спостерігачів, усі позитивні прогнози були перевершені. Не можна було не помітити динамічності, серйозності, чисельності, молодості, молитовного духу української спільноти.[2]

Сьогодні варто задуматися над наслідками цієї подорожі, над ментальністю українців і Церков, які згуртовують християн п'ятдесятимільйонної країни, над екуменізмом. Що можна сказати на ці теми, залишаючись правдивим і конструктивним, шанобливим до ближнього, якою б не була його позиція? Я гадаю, саме це повинно лежати в основі таких роздумів.

Хоч організатори зустрічей Івана Павла II завжди уважні до традицій країн, які він відвідує, існувала деяка підозра, з історичних причин, чи буде це враховано також і стосовно України. Поставали запитання, до кого в тій країні приїжджає Папа Римський: до поляків Латинської Церкви, до православних українців Московського патріархату, до українського уряду, до греко-католиків і т. д. Треба знати, що ситуація Української Греко-Католицької Церкви непроста з двох причин: по-перше, після тривалих переслідувань вона перебуває в пошуку своєї окремішності як незалежна спільнота і намагається уточнити свою ідентичність; по-друге, завжди присутній принцип римського централізму не дає достатньо простору для самоуправління, котре мало б також за мету подвійне сопричастя, як це

---

[1] Огляд української преси див.: Бюлетень релігійної інформації. – 2001. – № 6 (88). – С. 13-20; 29-37; 55-68.

[2] Див.: Візит на Україну Святішого Отця Івана Павла II: думки і коментарі // Бюлетень «Агенція релігійної інформації». – 2001. – № 6 (307). (Далі – *АРІ*). – С. 8-12; пор.: Історичний візит Святішого Отця на Україну. Спогади, оцінки, коментарі... // Там само. – *2001. – № 7 (308). – С. 12-15; Закордонні мас-медіа про візит Святішого Отця Івана* Павла II на Україну // *АРІ*. – С. 13-17; пор.: Світова преса про візит Понтифіка в Україну // Вірую. – 2001. – 12 липня. – № 12 (179). (Далі – *Вірую*). – С. 10; В. Єленський. Папський візит: непідведені підсумки // Людина і світ. – 2001. – № 6 (489). – С. 2-5.

було впродовж одного століття після відомого Берестейського порозуміння 1596 року. З огляду на цю та інші причини деякі православні християни справедливо вказують на недоліки в сопричасті всередині католицького світу й говорять про дотеперішню неможливість жити повнотою православ'я, будучи в єдності з наслідником Корифея апостолів.[3]

Ось одне з таких проблемних запитань, яке не було ясним для частини Греко-Католицької Церкви: хто, нарешті, є главою цієї Церкви – папа чи верховний архиєпископ, названий патріархом? Літургійні відправи разом з Іваном Павлом II показали, що єдиним главою цієї Церкви є патріарх Любомир (Гузар), бо він очолював візантійські Літургії у присутності єпископа Риму, будучи при тому в повному сопричасті з ним. Це питання дуже принципове з екуменічного погляду, бо Літургія мала б віддзеркалювати організацію Церкви. У цьому конкретному випадку вона вказувала на патріаршу інституцію, яка є специфічно східною одиницею і не може бути привілеєм, наданим Римською Церквою. Якщо б ми спромоглися подолати ментальність, згідно з якою правдиву церковну автентичність вбачають лише в Римові й не уявляють собі можливості існування інших Церков самих собою і не в контрадикції з Римом, то ми зробили б вирішальний крок в екуменічному русі. Він був би важливим для відтворення природних стосунків між українцями греко-католиками і православними українцями, які всі походять з однієї Київської Церкви Святого Володимира.[4] Іншими словами, треба ще більше вірити в правомірність можливості автокефальних католицьких Церков самостійно вирішувати, можуть вони відновити сопричастя зі своїми рідними братами-близнюками чи ні. Треба усвідомити собі, що таке рішення з їхнього боку Рим повинен би сприймати не як зраду чи недосконалість теперішнього сопричастя, а як важке й усе ж благословенне Господом повернення блудного сина. У цьому випадку дуже важливо, щоб Наслідник Петра сприяв підкріпленню місцевого помісного сопричастя згідно зі своїм обов'язком допомагати Церквам бути вірними власним традиціям. Кожному треба самому визначити свій шлях, за аналогією до згаданої притчі про блудного сина.

Такою на час приїзду папи Івана Павла II була атмосфера в країні, де є дві більшості: одна – православна, друга – неуцерковлених.[5] Не вжи-

[3] Пор.: Звернення єпископа Всеволода (Майданського), Правлячого Архиєрея УПЦ в США й Канаді (Вселенського Царгородського Патріархату), до учасників Синоду УГКЦ (Львів, 26 травня 1992 р.) // Logos. – 1993. – Vol. 34. – No. 1-2. – P. 305-313.

[4] Пор.: М. Димид. Зберігаючи сопричастя з Римом, кріпімо єдність Київської Церкви // Жива вода. – 2001. – № 7. – С. 6, 8.

[5] Статистичні дані про міжконфесійну карту України див. у: Людина і світ. – 2001. – № 1.

ваю слово «безбожників», бо в цьому народі є глибоко посаджене християнське насіння, яке, однак, потребує багато сонця й води. Папа приїхав відвідати найбільшу православну Церкву в сопричасті з Римом («українських уніатів»), як і римо-католицьку меншину (віруючий народ – переважно український, духовенство і єпископат – здебільшого польські). Він зустрівся з главами всіх українських релігійних спільнот, за винятком одного, українського митрополита Московського патріархату Володимира (Сабодана). І в цьому, можна сказати, він нас не розчарував.

Одна з великих несподіванок цього паломництва: ми доторкнулися небес. Ми вже не відчували, що насправді покликані до такої дійсності. Суспільство віднайшло бажаний спокій, шляхетну гідність, ідеал життя. Відновилося розуміння того, що всі інші поточні життєві проблеми, хоч би які тривожні вони були, не зможуть стерти любові, переданої Богом людині, і покликання до божественно-людської гідності, яке з цього випливає. Молодь знайшла відповідного співрозмовника й свідка без плями, щоб поговорити разом про Бога, про дар життя, про християнський ідеал, про чистоту. Дехто навіть уперше поставив собі запитання про глибокий зміст життя і любові. У суспільну ниву посіяно зерно. Воно не залишиться без плоду там, де в серцях багатьох людей марксистсько-комуністичний божок іще не замінений Богом любові і де панує дикий капіталізм з усіма пошестями, які він може привнести.[6]

У контексті свого візиту папа Іван Павло II показав українцям і присутнім спостерігачам, що екуменізм має зміст, якщо він сконцентрований не так на Церкві, як на Богові в Трійці єдиному. Екуменічна зустріч у Києві[7] і промови православних (схизматиків в очах Московського патріархату, але вони є визнаною в Україні реальністю) – це приклад до наслідування.[8] Лист Івана Павла II до української Церкви, яка ідентифікує себе в Московському патріархаті і перебуває під його омофором, теж повний пошани і правди. У кризовий період ми, можливо, беремо участь у новій фазі діалогу. Він оснований, радше, на слові Божої любові, яка приносить нам досконалість і дає відвагу, щоби звідти народжувалася

---

[6] Пор.: Р. Мельничук. Тріумф // *Вірую*, див. прим. 2. – С. 3; С. Цар. Папа подарував українській молоді десять заповідей // Там само. – С. 9. Пор.: Промова Святішого Отця на зустрічі з молоддю // Там само. – С. 5; 7; Ю. Щербиніна. Папа заохотив молодь переступити поріг надії // Парафіяльна газета. Тижневик католицьких парафій України. – 2001. – 1-8 липня. – № 17-18 (196-197). (Далі – *Парафіяльна газета*). – С. 19.

[7] Екуменічна зустріч у Києві, див.: Промова Івана Павла II на зустрічі з представниками Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій 24 червня 2001 р. // Людина і світ. – 2001. – № 6. – С. 32-34.

[8] Слово Патріярха УПЦ КП Філарета // Наша віра. – 2001. – № 7 (159). (Далі – *Наша віра*). – С. 3; Слово митрополита УАПЦ Методія // Там само. – С. 3.

правдива любов до Бога. Цей діалог любові дає нам велич духа і силу віри визнавати себе слабкими. Як наслідок такого стану, ми віднаходимо модель моралі, релігії й есхатології, які наповнені цінностями миру й діалогу. Через цю любов ми стаємо учасниками *єдиної Церкви-паломниці*, яка насамперед є *народом, вибраним Богом* для пошуку досконалості, Абсолюту, яким є сам Бог. Ця Церква, яка є таїнством і зібранням паломників, покликана показати Божу любов до всіх людей через виконання Євангелія. Саме така Церква була присутня в Україні разом з Іваном Павлом II. Це єпископ Риму віддав цьому віруючому народові, православному і греко-католицькому, його божественну гідність нерозділеної Церкви, переступивши застарілу єрархію цінностей. І це християнський народ України відчув і надовго пам'ятатиме. Сьогодні набагато більше, ніж учора, вірні стають свідомими, що через силу Святих Тайн християнського впровадження вони не потребують спеціального мандату від єрархії, щоби бути ініціаторами здорових євангелізаційних починів. А це означає, що і єрархія, раніше чи пізніше, відчує на собі наслідки таких починів і буде змушена переосмислити своє свідчення, прийнявши новий подих Святого Духа. Це буде новим напрямом, трохи відмінним від антропоцентричного екуменізму, який ми нині подекуди відчуваємо.

Продовжуючи ці нелегкі роздуми над результатом візиту Папи Римського в Україну, можна з певністю ствердити, що російські православні критики зараз у більшості випадків притихли з різними словесними атаками проти папи і католицизму.[9] Вони приголомшені християнською благовістю української зустрічі. Навпаки, бачимо зростання прихильності до греко-католиків і римо-католиків з боку православних різної конфесійної приналежності. Порівняння між пережитою дійсністю і тією, про яку пастирі висловлювалися в апокаліптичних тонах, спонукає деяких православних замислитися, і це не мине без наслідку для духовного життя цих людей. Молімося, щоб вони залишились у своїх Церквах і допомогли їм знайти правдиві дороговкази й цінності християнства; щоб вони не були спокушені іншими небесами, навіть католицькими.[10] Тільки такий сценарій розвитку подій може бути корисним для екуменізму. З

---

[9] Див.: У православних вичерпуються протестні сили // *Вірую*, див. прим. 2. – С. 6.

[10] Л. Івшина. Впала ще одна стіна // Голос православ'я. – 2001. – № 14 (062). – С. 3; К. Гудзик. Західний вітер // Там само. – С. 4; Є. Сверстюк. Білий вітрильник надії супроти вітру // *Наша віра*, див. прим. 8. – С. 5; Російський священик Іван Свірідов був присутній на богослужіннях за участю Святішого Отця // *Вірую*, див. прим. 2; Коментар до візиту в Україну Івана Павла II архиєпископа УАПЦ владики Ігоря (Ісіченка) // *Парафіяльна газета*, див. прим. 6. – С. 11.

іншого боку, гранично ясно, що католикам на всіх рівнях треба ще дуже багато попрацювати над своєю поведінкою, щоб їхні слова миру й любові інші сприймали доброзичливо, а не як прикриття прозелітичних цілей.

Які ж людські знаки були потрібні, щоб дійти до такого висновку? Вони, крім людського, мали б мати, напевно, християнське наповнення, щоб не сказати – Боже. Так, поодинокі люди цього суспільства досягли в ці дні Божого виміру, а з ними – і суспільство. Яку роль мають ці знаки для майбутнього?

Римський Папа говорив до українців мовою, якої вони віддавна не чули з уст різних достойників.[11] Це було глибоке братнє слово, а не завуальований диктат. Треба тут нагадати собі, що європейські уряди не вбачають у цій країні достойного партнера і будують на українських кордонах новий Берлінський мур, примушуючи, наприклад, запроваджувати візову систему там, де її перед тим не було: між Україною і Польщею, Болгарією, Чехією, Словаччиною та Румунією. Такий самий сценарій розгортається в церковному світі, де, образно висловлюючись, із російського боку чується дуже гіркий звук дзвону. Ним керує хитрий дзвонар, який уявив собі, що вповноважений дозволити чи не дозволити папі відвідати сусіднього господаря.

Пошанування української мови, якою Патріарх Заходу досконало спілкувався впродовж свого візиту, є додатковим заохоченням до пошуку власної церковної і національної ідентичності після багатьох років культурних, релігійних та політичних утисків.

У цьому контексті варто зупинитися також на проблемі девальвації слова в Україні й відзначити, що кожне слово Івана Павла II мало сенс, було сказане влучно й змістовно. Це не було просто нагромадженням слів, до якого ми звикли і яке не несе в собі глибинного значення, а Слово Апостола, Слово – Заповіт Батька.

Відчутним кроком уперед до єдності Церков Святого Володимира є беатифікація Христових мучеників, приналежних до Греко-Католицької Церкви, як української, так і російської.[12] Хочу тільки для прикладу згадати професорів Андрія Іщака і Миколу Конрада, протопресвітера Леоніда Федорова. Ці святі перебувають у небі і там творять єдину спільноту Київської Русі, перед Святою Трійцею, біля Пресвятої Богородиці, разом зі своїми братами й сестрами з Російської Православної Церкви,

---

[11] Промови і проповіді, виголошені Святішим Отцем під час візиту на Україну 23-27 червня 2001 р. // *API,* див. прим 2.– С. 20-33.

[12] Чин проголошення блаженними // Нова Зоря. – 2001. – 9 серпня. – № 29-30 (449-450). – С. 6.

які померли під час панування того ж атеїстичного режиму заради єдиного Євангельського Христа! Їх беатифікація стане теж заохоченням до пошуку серед плеяди невідомих іще святих Української Греко-Католицької Церкви взірців для нашого сучасного духовного життя, щоб християни з кожної суспільної верстви на шляху до вічного спасіння, до обожнення мали дороговказ – людей, близьких їм за станом і пережитим досвідом.

Правда безцеремонна, і сьогодні жоден серйозний журналіст уже не візьме до уваги тверджень, начебто в Україні греко-католики переслідують православних.[13] Слід на це вказати, бо такі висновки були на порядку дня важливих зустрічей, які, на жаль, не змогли принести позитивного результату. Крім браку в них правди, ці форуми давали ґрунт для побутування думки, що один з учасників діалогу може навіть заперечувати право на існування спільноти, яка існує вже від століть.[14] Нащадки не відповідальні за обґрунтованість світлого рішення своїх предків. Навпаки, послідовники цієї спільноти довели своїми мучениками за віру й ісповідниками, що вони брали участь в екуменізмі крові, пролитої Христа ради. Нині своєю душпастирською активністю, своїми молодими катехитами, своїми роздумами над соціальною проблематикою, своїми поважними богословськими дослідженнями вони доводять, що є живою церковною спільнотою, відкритою до всякого діалогу, – очевидно, якщо він вестиметься в дусі пошани і вони будуть у ньому суб'єктом, а не об'єктом.

Отже, можна сказати: з одного боку, візит папи Івана Павла II в Україну показав велич служіння Петра для єдності християн, а з іншого – також потребу того, щоб канонічні та еклезіологічні рамки, у яких діє

---

[13] Особливо див.: Хмари, які нас розділяють, не сягають самого неба: Закордонні мас-медіа про візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну // Жива вода. – 2001. – № 8 (78). – С. 10.

[14] Мова йде про зустрічі Комісії з провадження богословського діалогу між Католицькою та Православною Церквами. Див.: Заява міжнародної Комісії з богословського діалогу між Помісними Православними Церквами та Римо-Католицькою Церквою на VI пленарній сесії у Фрайзингу (Мюнхен, 6-15 червня 1990 р.) // Знаки часу. До проблеми порозуміння між Церквами / Ред. З. Антонюк, М. Маринович. – Київ, 1999. – С. 426-427; Заява з VII пленарної сесії в Баламанді 17-24 червня 1998 р. // Там само. – С. 428-433. Про останню зустріч в Балтиморі 9-19 липня 2000 р. див: *ΕΚΚΛΗΣΙΑ*. – 2000. – № 10. – 934-935; 951-952.

Про двосторонні зустрічі Апостольської Римської Столиці і Московського патріархату 17-18 грудня 1996 р. в Москві див.: Information Bulletin of the Department for External Church Relations of the Moscow Patriarchate, 7. – 1997. – May 26.

Про зустріч у Барі 7-8 травня 1997 р. див.: The Pontifical Council for Promoting Christian Unity. Information Service, 94. – 1997. – P. 36.

Перший серед єпископів, віднайшли свій оригінальний вимір і простоту. Лише за таких обставин усі зацікавлені сторони зможуть побачити, прочитати й зрозуміти дороговкази на шляхах до єдності – для сповнення Христової заповіді «щоб усі були одно», а тими сторонами є всі хрещені в Його імені, що в Трійці Святій Єдиній.